

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของปัญหา

การพัฒนาประเทศไทยตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับแรกจนถึงปัจจุบัน เน้นเป้าหมายหลักเพื่อให้ประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น การดำเนินงานตามเป้าหมายดังกล่าวทำให้มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจค่อนข้างสูงทั้งภาคการผลิต การบริโภค และการลงทุน พร้อมทั้งส่งผลให้ชุมชนเมืองขยายตัวตามไปด้วยภาวะการณดังกล่าวดูเหมือนว่าจะส่งผลดีในภาพรวม แต่กลับทำให้เกิดปัญหาตามมาอย่างมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่กำลังเป็นปัญหาใหญ่ในปัจจุบันคือ เรื่องขยะ ที่นับวันจะเพิ่มปริมาณขึ้น (จิราพร ลิบลวงนวิชัย, 2540) ปริมาณขยะที่เกิดขึ้นในเขตเทศบาลสุขาภิบาลของประเทศไทยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ โดยมีสาเหตุมาจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจและการเพิ่มจำนวนประชากรของชุมชน โดยมีอัตราการเกิดขยะของประชากรในชุมชนต่าง ๆ ทั่วประเทศ เฉลี่ย 0.6 กิโลกรัมต่อคนต่อวัน (อดิศักดิ์ ทองไข่มุกต์, 2531) ขยะจากแหล่งกำเนิดต่าง ๆ มีปริมาณเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็วจากแหล่งชุมชนทั่วประเทศพบว่าในปี พ.ศ. 2535 และปี พ.ศ. 2539 มีปริมาณขยะเกิดขึ้นทั่วประเทศ 25,940 และ 39,827 ตันต่อวัน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ปริมาณขยะจะสูงขึ้นอย่างรวดเร็วถึงร้อยละ 53.33 ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา และคาดการณ์ว่าปริมาณขยะทั่วประเทศจะเกิดขึ้นในช่วง 20 ปี โดยปี พ.ศ. 2540, 2545, 2550, 2555 และ 2560 มีปริมาณขยะที่คาดว่าจะเกิดขึ้น 41,792, 50,817, 50,149, 67,306 และ 75,481 ตันต่อวัน ตามลำดับ (กรมควบคุมมลพิษ, 2541)

จากการที่มีปริมาณขยะที่เพิ่มขึ้นที่ผ่านมา และการคาดว่าจะมีปริมาณขยะเพิ่มขึ้นในอนาคตส่งผลที่ต้องเปลี่ยนแปลงงบประมาณค่าใช้จ่ายไปกับการจัดการงานด้านขยะเป็นจำนวนมากสูงขึ้น ซึ่งจะต้องเพิ่มงบประมาณ บุคลากร อุปกรณ์การจัดการขยะ การพัฒนาเทคโนโลยี ความรู้ทางวิชาการแก่เจ้าหน้าที่เพิ่มขึ้น ตามการเพิ่มขึ้นของ

ปริมาณขยะ การส่งเสริมการคัดแยกขยะโดยครัวเรือนจะเป็นแนวทางหนึ่งที่จะลดปริมาณขยะ และแบ่งเบาภาระของผู้รับผิดชอบการจัดการขยะให้ลดน้อยลง

1.2 ความสำคัญของปัญหา

แนวโน้มปริมาณขยะที่เพิ่มสูงขึ้น ทำให้หน่วยงานทั้งภาครัฐบาลและเอกชนหลายแห่งตระหนักว่า ปัญหาเรื่องการจัดการขยะเป็นเรื่องที่ทุกฝ่ายควรจะได้ร่วมมือรับผิดชอบหรือหาแนวทางแก้ไข โดยส่วนใหญ่จะมีความเห็นพ้องกันในการแก้ไขปัญหา น่าจะมุ่งเน้นไปที่ประเด็น การลดปริมาณขยะ การจัดการขยะที่ดีไม่ได้หมายถึงการกำจัดขยะอย่างถูกต้องเหมาะสม แต่หมายถึงลดปริมาณขยะที่เกิดขึ้นให้น้อยลง (บริษัทแมคโครคอนซันแตนท์จำกัด และคณะ, 2539) ดังนั้น รูปแบบการจัดการเกี่ยวกับขยะจึงต้องมีการเปลี่ยนแปลงไป โดยเน้นที่การลดการเกิดขยะจากแหล่งกำเนิดแทนที่จะคอยควบคุมหรือกำจัดเมื่อเกิดขยะขึ้นแล้ว แนวทางคือ การนำขยะมาใช้ประโยชน์หรือการนำขยะหมุนเวียนใช้ใหม่ การนำขยะมาใช้ใหม่จะถือว่าการลดขยะก็ได้ เพราะถ้านำขยะกลับมาใช้ได้มาก ก็จะมีขยะไปกำจัดต่อน้อยลงถือเป็นการลดขยะ แต่ในเวลาเดียวกันการนำขยะมาใช้ใหม่นั้น จะนำมาใช้เลยไม่ได้จะต้องมีกรรมวิธีบางอย่างก่อน (ธงชัย พรรณสวัสดิ์, 2537) วิธีที่ใช้คือ การคัดแยกจากแหล่งกำเนิด คัดแยกขยะส่วนที่ควรทิ้งไป เก็บส่วนที่มีประโยชน์นำมาใช้ใหม่ก็จะเป็นมาตรการหนึ่งที่จะลดปริมาณขยะได้เช่นกัน

ในประเทศไทย การดำเนินงานในเรื่องการลดปริมาณและการใช้ประโยชน์จากขยะที่ผ่านมามีส่วนใหญ่มักจะเป็นการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ยังไม่มีจัดทำแผนระดับปฏิบัติในพื้นที่เฉพาะ และยังไม่มีการปฏิบัติการให้เห็นชัดเจน ยังขาดระบบเก็บรวบรวมและโครงสร้างพื้นฐานในการนำขยะกลับมาใช้ประโยชน์ให้ครบวงจร จึงไม่มีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน ทำให้ประชาชนไม่เห็นประโยชน์และไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควร (กรมควบคุมมลพิษ, 2539) เป็นผลให้ประชาชนละเลย ไม่สนใจจะคัดแยกขยะมาใช้ประโยชน์ ซึ่งอาจเกิดจากการขาดความรู้ ความเข้าใจในการจัดการขยะ การขาดจิตสำนึกตระหนักถึงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการปัญหาขยะอันเนื่องมาจากขาดการสนับสนุนและส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และ

องค์กรท้องถิ่น และที่สำคัญประชาชนขาดรูปแบบ และกระบวนการที่เหมาะสมที่จะให้มีการปฏิบัติ

เพื่อเป็นการแก้ปัญหาเกี่ยวกับการจัดการขยะดังกล่าวข้างต้น ผู้ศึกษา วิจัยคาดหวังว่า การจัดระบบที่เอื้อต่อการจัดการขยะของประชาชนน่าจะมีผลให้ประชาชนให้ความร่วมมือในการคัดแยกขยะ ซึ่งเป็นหนทางที่จะลดปริมาณขยะ ดังนั้น การศึกษาวิจัยเพื่อหาแนวทางส่งเสริมให้ประชาชนได้คัดแยกขยะนำมาใช้ใหม่ เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น

1.3 สาเหตุของปัญหา

จากการสังเกตสภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่ในชุมชน สอบถามประชาชน ผู้นำท้องถิ่น และสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่เทศบาลผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ตลอดจนการศึกษา จากเอกสารวิชาการจากหน่วยงานของรัฐและเอกชน รวมทั้งที่ได้จากการศึกษาจากสื่อมวลชนประเภท โทรทัศน์ และสารคดีต่าง ๆ พบว่า ประเด็นปัญหาที่นำไปสู่การวิจัย ครั้งนี้คือไม่มีรูปแบบการจัดการขยะที่เหมาะสมทำให้การลดปริมาณขยะซึ่งจะอาศัย การคัดแยกขยะจากแหล่งกำเนิด เพื่อแยกขยะที่นำมาใช้ใหม่ออกจากขยะที่จะนำไป กำจัดมีน้อยและไม่เกิดผล สาเหตุที่ไม่มีรูปแบบการจัดการขยะที่เหมาะสมมีดังต่อไปนี้

1.3.1 สาเหตุเกี่ยวกับประชาชน การขาดความรู้ ความเข้าใจในการจัดการ ขยะ ขาดจิตสำนึกการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ขาดรูปแบบ และกระบวนการที่เหมาะสมที่จะให้มีการปฏิบัติ

1.3.2 สาเหตุเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่ ไม่มีการเตรียมชุมชนทำให้ขาดความร่วมมือ ของเจ้าหน้าที่ในการจัดการขยะ

1.3.3 สาเหตุเกี่ยวกับหน่วยงานที่รับผิดชอบ เช่น เทศบาล สุขาภิบาล ขาด การสนับสนุนและส่งเสริมในการจัดการขยะที่เหมาะสม ขาดการจัดทำแผนระดับ ปฏิบัติในพื้นที่เฉพาะ ขาดโครงสร้างพื้นฐานในการนำขยะกลับมาใช้ประโยชน์

1.3.4 สาเหตุเกี่ยวกับกรรมการชุมชน ขาดการประสานงาน และไม่มีการ วางแผนจัดการขยะร่วมกันระหว่างองค์กรและผู้นำท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คณะกรรมการชุมชนซึ่งมีบทบาทหน้าที่เป็นผู้นำในการพัฒนาแก้ไขปัญหาการจัดการ

ขยะ ไม่ได้รับการกระตุ้นเตือนให้ตระหนักถึงความสำคัญ หน่วยงานที่รับผิดชอบ
ไม่ควบคุมกำกับให้เกิดการปฏิบัติ

จากสาเหตุของปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยสรุปเป็นแผนภูมิแกงปลา ดังแผนภูมิที่ 1

1.4 จุดมุ่งหมายที่ต้องการบรรลุ

มีรูปแบบการจัดการขยะที่เหมาะสม ประชาชนมีความรู้ ทักษะที่ดี สามารถปฏิบัติได้ มีส่วนร่วมในการคัดแยกขยะ ปริมาณขยะลดลง

1.5 วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย

1.5.1 เพื่อศึกษาความรู้ ทักษะ การปฏิบัติคัดแยกขยะของสมาชิกในครัวเรือน

1.5.2 เพื่อศึกษาปริมาณขยะแต่ละประเภทที่คัดแยกได้ รายได้จากการขายขยะจากการคัดแยกขยะของสมาชิกในครัวเรือน

1.5.3 เพื่อเสนอรูปแบบการลดปริมาณขยะในครัวเรือน

1.6 ขอบเขตของการศึกษาวิจัย

1.6.1 ศึกษาเฉพาะความรู้ ทักษะ การปฏิบัติคัดแยกขยะของสมาชิกในครัวเรือน

1.6.2 ศึกษาเฉพาะขยะที่นำไปใช้ประโยชน์ได้ 4 ประเภท คือ 1) กระดาษ 2) พลาสติก 3) โลหะ 4) แก้ว

1.6.3 ศึกษาเฉพาะครัวเรือนที่อยู่อาศัยในชุมชนบ้านเก่าจาน 1 เขตเทศบาลนครอุดรธานี ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.7.1 ผลการศึกษาวิจัยได้รูปแบบการจัดการขยะที่เหมาะสมในชุมชน สามารถนำไปใช้หรือประยุกต์ใช้ในท้องถิ่นอื่น ๆ ได้ตามความเหมาะสม

1.7.2 ประชาชนมีส่วนร่วมในการคัดแยกขยะ และรู้ถึงประเภทขยะ ที่นำไปใช้ประโยชน์ได้

1.8 นิยามศัพท์

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดนิยามศัพท์ที่ใช้ดังนี้

การคัดแยก หมายถึง เลือกที่ต้องการออกเป็นประเภท ชนิด

ขยะ หมายถึง สิ่งที่ถูกทิ้งจากครัวเรือน เช่น กระดาษ พลาสติก แก้ว และโลหะ สิ่งเหล่านี้ก่อนทิ้งสามารถคัดแยกส่วนที่เป็นประโยชน์นำกลับมาใช้ใหม่ได้

สมาชิก หมายถึง พ่อ แม่ ลูก หรือผู้อยู่อาศัยในครัวเรือน

ครัวเรือน หมายถึง ที่พักอาศัยที่มีพ่อ แม่ ลูก หรือบุคคลอื่น ๆ ที่อยู่จริง

อาสาสมัคร หมายถึง บุคคลที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไป อ่านและเขียนหนังสือได้

เสียสละ ขอบช่วยเหลือผู้อื่นและอยู่ประจำในชุมชนยินดีเข้าร่วมการฝึกอบรมตามหลักสูตร หลังจากการฝึกอบรมแล้ว มีความรู้มีทักษะในการจัดการขยะ และสามารถถ่ายทอดความรู้โดยการเผยแพร่ข่าวสารและประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อชนิดต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการคัดแยกขยะ

กองทุนหมุนเวียนขยะกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ หมายถึง แหล่งที่รับซื้อขยะประเภท กระดาษ พลาสติก แก้ว และโลหะ ที่ประชาชนคัดแยกได้จากครัวเรือน และขายวัสดุเหล่านี้ให้กับร้านรับซื้อของเก่า

สื่อเผยแพร่ข่าวสาร หมายถึง วัสดุอุปกรณ์ชนิดหนึ่งที่ใช้เป็นกลวิธีที่จะสื่อความหมาย ถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจ เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนเกิดการตื่นตัวที่จะนำไปสู่การปฏิบัติคัดแยกขยะ รูปแบบสื่อประเภทเอกสารเผยแพร่ เช่น แผ่นพับ ประเภทยาพับประกาศ เช่น ใบปิดประกาศ ผ้าแขวนประกาศ ประเภทเสียง เช่น สปอตเสียงตามสาย (หอกระจายข่าว)

บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป หมายถึง บุคคลที่สามารถประกอบอาชีพได้และมีรายได้จากการประกอบอาชีพตามกฎหมายแรงงานที่ระบุไว้ว่าต้องมีอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป